

EDİMBİLİM ÜZERİNE

(değişik metinlerden seçmeler)

Türkçesi: Ahinet Kocaman

Hacettepe Üniversitesi

EDİMBİLİM: İletişimde dil kullanımının, özellikle tümcelerle kullanıldıkları bağlam ve durumlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Edimbilim şu konuları ele alır:

- Sözcelerin* yorumlanmaları ve kullanımlarının gerçek dünya bilgisine nasıl dayandığı
- Konuşanların *sözylemleri* nasıl kullanıp anladıkları
- Tümce yapılarının konuşan ve dinleyen arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği

Edimbilim kimi zaman, anlamı kullanıcılara ve tümcelerın iletişim işlevlerine gönderimde bulunmaksızın ele alan anlambilimle karşılaşılır.

(Richard, J. et al. (1985) *Longman Dictionary of Applied Linguistics*, s. 225)

Dilbilim ve Edimbilim

H. Haberland and J.L. Mey

Dilbilimsel edimbilim , kabaca ve geniş anlamda, **dil kullanım bilimi** olarak tanımlanabilir. Böylesi bir tanımlamanın, kendi içinde, tarihsel olarak edimbilim denilen şeyle doğrudan bir bağıntısı yoktur; başlangıç noktası olarak onu yeğlememizin nedeni de budur. Bu saptama, bu tür bağların varlığını yadsıdığımız anlamına gelmez; 'edimbilim' terimini kullanmamız bile, kuşkusuz, deyim yerindeyse, (açıkça tatsız ' tarihsel edim' teriminden kaçınacak olursak) 'tarihte' bir edimdir. Ancak hiçbir belirli tarihsel okula bağlanmak istemiyoruz; aşağıda verilen kaynaklar kendi somut tarihsel çerçevemiz içinde anlamlıdır yalnızca.

Öyleyse 'dil kullanımının bilimi' olarak dilbilimsel edimbilimle anlatılmak istenen nedir? Bu soruna iki biçimde yaklaşmak istiyoruz: deyim

yerindeyse birisi içerden, birisi dışardan (bu 'aıların' oldukça eğretilemeli olduklarını solemeye gerek yok) . ' Dışardan', dilbilimsel edimbilim, *dilbilimin* somut pratiği (yine kullanım ve kullanıcılar) açısından olduğu gibi, somut *dil* pratiği açısından tanımlanabilir (dilin gerçekteki kullanımını ve kullanıcıları açısından). 'İçerden', dil kullanım bilimi, temel olarak, dil kullanımını yöneten *koşulların* incelenmesi olarak görülebilir.

Öyleyse birinci yaklaşım olarak 'dil kullanımı' ile tam olarak ne anlatıldığını daha yakından belirlemeye çalışacağız. nl bir felsefeciyeye göre (Carnap 1968:9) bir araştırma ' açıkça konuşmacıya, ya da daha genel terimlerle söylersek, dili kullanana gönderimde bulunuyorsa, onu edimbilim alanına ayırmamız gerekir. Öyleyse edimbilim yapmak, gösterge dizgelerini, kullanan ilişkileri bakımından incelemek demektir. Açıkçası, söz dizim ve anlambilim geleneksel olarak gerçekteki kullanıcılardan soyutlama yaparken, edimbilim bir gösterge dizgesinin (gerçek anlamda) kullanılmadığında oldukça anlamsız olduğunun hep ayırımındadır; soyutlama işlemi burada durur.

Carnap'ın tanımında kullanıcıların ne *tür* bir dil kullandıklarına ilişkin birsey söylenmediğine dikkat ediniz. Yazılarından ve örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla Carnap için ' dil ' (en geniş anlamda) her tür biçimsel ve sınırlı dili içine alır. Ancak şu sorulabilir: **dilbilimsel** edimbilim salt *doğal* dillerin edimbilimiyle ilgili değil midir? Açık gibi görünen bu soru gerçekte bir tür tanımlı usa getirdiğinden (yapay olanları yapay yapanın ne olduğu sorusuna karşıt olarak) doğal dilleri doğal yapanın *ne* olduğunu sormanız yerinde bir davranış olur . 'Doğal' terimini (birçok dilbilimci bilinçli olarak böyle bir birliğe arka ıkmasalar da) 'doğa' ile bir tür bağıntıyı anlatır. Bu nedenle 'doğal' diller deneysel, yani 'doğal' bilim alanına girer ve doğa olguları fizikçi meslektaşı tarafından nasıl inceleniyorsa, (doğal?) dilbilimci de onları benzer biçimde inceler. Oysa yapay diller soyut, matematik incelemeleri alanına girer. Ancak hem doğal hem de yapay dillerin insan ürünü olduğu doğrudur. İnsanın 'doğası' doğadan çok *toplum* olduğundan, belirlememiz bu noktada biraz bulanıklaşmaktadır: her iki tür dil, hem doğal hem yapay dil, toplum içinde işgörür ve deyim yerindeyse toplumun gereksinimlerini yansıtır; ve her toplumda 'doğal' bir dil olduğu halde(yoksa o toplumu toplum saymayız) yapay dillerin şimdiye değin sınırlı bir tarihi, sınırlı bir kapsam ve düzeni

olmuştur. Oysa doğal dil hep bizimledir, hem tarih ve kapsam açısından görünüşte sınırsızdır, hem de (bilinçli) tasarımlarımızın ulaşamayacağı bir yerdedir; bu durum kimilerini doğal dilin doğanın bir nesnesi olduğu inancına, çevremizdeki öteki doğa nesnelere uygulanan özdeş araştırma yöntemleriyle ele alınabileceği inancına götürmüştür.

Yeniden toplumdaki dil kullanımına dönersek, şimdiye değin söylediklerimiz, dil *kullanımı* konusundaki vurgulamamızla birleştiğinde, dilsel sorunlara belli bir bakış açısını dışarda bırakmaktan başka işe yaramaz. (Buna 'olgucu' yol demekten hoşlanıyoruz; terim dar anlamda bilimsel ya da felsefi bir terim olarak değil, salt son derece geniş bir belirleme olarak kabul edilmelidir.) Bu da insanoğlunun dilsel araçlarını toplumun yapay olarak 'genişletmesi' olgusunu incelemeyi kesinlikle engellemeyecektir.

Toplumun dili ele alışı süreçleri gözönüne alınırsa (bunu dilin 'toplumsallaştırılması' diye nitelendireceğiz ama bu zorunlu barbarlığı kaçınılmaz olmadıkça kullanmayacağımıza söz veriyoruz) bunların toplumun üstyapısında (superstructure) ekonomik ve siyasal yapılarının 'yansımaları' ile ilgili oldukları anlaşılır. Bu bakımdan, dilin bir insan ürünü olduğunu söylediğimizde onun tek bir kişinin, tarihselliği olmayan bir bireyin değil toplumun ürünü olduğunu anlatmak istiyoruz. Ancak dil ve toplum arasındaki zorunlu ilişkileri görmek ne ölçüde kolaysa, bu ilişkileri tarih, yer ve nitelik açısından belirlemek de o ölçüde zordur. Başka bir düzlemde doğal dilin sosyo-ekonomik temelde bir üst yapı olduğunu söylemek yanlışsa, (Stalin-1951- burada haklıydı) , temelin doğal dil üzerinde doğrudan hiçbir etkisi olmadığını öne sürmek de o ölçüde yanlıştır. Ancak bu konularda karar vermek zor bir iştir ve bu yazının kapsamı içinde de değildir.

Daha önce söylediğimiz gibi dilbilimsel edimibilim (doğal dilin edimibilimi olduğundan) 'doğal', yani somut, gerçekteki dil kullanıcılarıyla ilgilidir. Bu, dilbilimsel edimibilimcinin görevinin, zorunlu olarak ve özellikle Bay Jones'un 1976'nın belirli bir gününde, kahvaltıda eşine söylediği şeyle ve eşinin buna verdiği karşılıkla ilgilenmekten oluştuğu biçiminde anlaşılmalıdır. Elbet bunlar da ilginç şeylerdir ve bilimsel olartak incelenmelidir (bu sözgelimi bayan Jones'un yanıtından soyutlama yapma anlamına gelebilir). Söylemek istediğimiz, insanlara (bireylere, küme ve katmanlara) gönderimde bulunmayan *birtoplumdilbilim*

olanaksızdır, oysa böyle bir gönderimde bulunan toplumdilbilim 'doğal' olarak dilbilimsel edimbilimin kapsamı içindedir. Başka bir örnek verirse, hiçbir dürtü ve gereksinmesi olmayan, salt olası dilbilgisi kümeleri üzerinde varsayımlar oluşturan yalnızca 'dil edinimcisi' saşma bir çocuk kavramı düşleyelim .; ya da yeni_dilbilgicilerin betimlediği biçimde tarihsel süreçlerin(sözde) konusu olan' soyut dilde-değişmeyi' ele alalım. Bütün bu durumlarda soyutlama süreçleri yalnız ancak sürekli, gerçekteki dil kullanıcılarına gönderimde bulunursa anlamlı olur. Böyle bir işlem soyutlamanın sonucunu yalnız toplumsal olarak anlamlı olduğu için güvence altına almayacak, aynı zamanda, burada konu da budur, bu tür bilimsel soyutlamaları yeniden yerli yerine, burada öngörüldüğu gibi, dilbilimsel edimbilimin kapsamı içine yerleştirecektir.

Geçtiğimiz 20-30 yılda dilbilim yalnız kapitalist Batıda değil, Sovyetler Birliğinde ve öteki sosyalist ülkelerde büyük bir hızla gelişmiştir. Bu hızlı gelişmenin nedenlerinden birisi, kimi toplumsal sorunların çözümünün , dilbilim de içinde olmak üzere, çeşitli toplumsal kuramların geliştirilmesini gerektirmesidir. Stratejik bakımdan önemli kimi sorunlu alanlardan şunları anabiliriz: dil öğretimi, insan-makinele iletişim, (özellikle çalışan sınıfın çocuklarının kullanılmamış zihinsel yetenekleri ile ilgili olarak) eğitim planlaması sorunları ve çözümleri, Bernstein türü toplumdilbilim vb. Özellikle azınlıkların baskı altında olduğu (öteki alanlarda olduğu gibi özellikle dilsel olarak engellendiği) ülkelerde başka birkaç alan da çok önemliydi. Bu nedenle, bu sorunların çözümü için toplumun isteği ' toplumla ilgili' dilbilimin gelişmesinde önemli bir etmendi ve bir dizi ciddi kuramsal incelemenin yapılabilmesi için uygun bir atmosfer yarattı. Ancak, bu tür kuramsal araştırmaların toplumsal kaynaklarına ve bunların toplumdaki uygulanmalarına yabancı kalması konusundaki örtük tehlike karşısında, dilbilimsel edimbilim bu tür incelemelerin toplumda nasıl işgördüğu konusunu gözönüne alan 'doğal' dil incelemesini açıkça kapsamalıdır.

Bu tür düşünceler 'uygulamalı' diye nitelenen(ötekiler yanında dilbilim) bilim dalları açısından önemsiz olsa gerektir. Ancak, dilbilimcileri bir yandan 'temiz' kuramcılar, öte yandan onların çalışmalarının toplumsal olarak haklılığını kanıtlamaya çalışan uygulamalı dilbilimdeki zavallı akrabaları biçiminde ikiye ayırmak niyetinde olmadığımızı açıklamamız önem taşmaktadır. Daha kesin

biçimde söylemek gerekirse, 'uygulamalı' ve 'kuramsal' dilbilim arasında bir ayrım yoktur. Uygulamalı ve kuramsal dilbilim tek ve aynı şeydir, dilbilimdir-uygulamalı dilbilim kimi sorunlara uygulanan kuramsal dilbilimden başka birşey değildir. Ancak(özellikle Amerikada) 'uygulamalı' dilbilimin saygınlığının yaygın biçimde düşük olması karşısında, burada 'eşit haklar' konusunu da vurgulamak gerekiyor. .. Ya tek dilbilim olacaktır ya da hiç olmayacaktır. Ancak bu bütün dilbilimcilerin benzer olduğu ya da aynı işi yaptığı anlamına gelmez. Kuşkusuz dilbilimin içinde çeşitli türden sorunlar vardır; 'kuramsal' dilbilim, 'uygulamalı' dilbilimden özellikle çözmeye çalıştıkları sorunların türü bakımından ayrılır. Uygulamalı dilbilim dilbilimcileri sorunlarını toplumsal işlev açısından irdelemeye zorlar; sorunları dışardan tanımlanır. İstenirse bunlara *gerçek* sorunlar denebilir, bu kuşkusuz uygulamalı dilbilimcilerin ele aldıkları sorunların tümünün gerçek olduğu anlamına gelmez. (Sözgelimi basmakalıp anlatım bir söylem midir? türünden bir soru bu anlamda gerçek bir sorun değildir.)

'Kuramsal' dilbilimci , bir 'dış' sorunla işe başlasa bile sorunu oldukça değişik bir biçimde düzenler. Şöyle bir sorunu düşünelim: ' bir dizi üretilmiş tümcenin belirlenebilir olması için silme dönüşümlerine ne tür sınırlamalar getirilmelidir?' Bu (düşündüğümüz anlamda) ' gerçek' bir sorun gibi görünmüyor; daha çok kuramcıların uğraşmayı sevdikleri türden 'temiz', 'bütünüyle kuramsal' bir sorun. Ancak bu tür ' bütünüyle kuramsal' sorunlar bile gerçek sorunları, dışardan sorulan sorunları yansıtır. Kuramsal dilbilimci bir 'dış' sorunla işe başlar dediğimizde anlatmak istediğimiz de işte budur; her zaman çitin arkasında saklı 'gerçek' bir kablumbağa vardır. Sorunlarını çözmek için bu ' dış' bağlantının ayırında olmaları gerekmediğini söyleyecek çok sayıda kuramcı yoktur. Bizim için sorun yok; biz kişinin kuramsal sorunların, toplumun gereksinim ve *gerçek* sorunlarıyla bağlantılı olduğunu kesinlikle bilmesinin gerekli olduğu öteki durumları vurgulamak istiyoruz. Sözgelimi, toplumdilbilim ya da yapay zekanın ' doğal dil kanadı' ile ilgili araştırma alanlarındaki tartışmalardan işlev ve kullanıcı konularını çıkarmak olanaksız ve dolayısıyla istenmeyen, istenmez birşeydir; çünkü bunlar çıkarsa çözümlerin ya da önerilerin işlerliği tehlikeye girecektir.

Dilbilimsel edimibilimin yukarıda sunulduğu biçimde geniş açıdan tanımlanması 'doğal' dil incelemesi üzerinde temellendirilmiştir ve bu nedenle a)

dilin kullanımları (ve kullanıcıları) b) dilbilimin kullanımları(ve kullanıcıları) üzerinde iki yönlü olarak durma zorunluluğu vardır. Edimbilimsel dilbilimi hem dilsel etkinliğin bir nesnesi olarak (dilin kullanım ve kullanıcıları) hem de bir dilbilim yapma yöntemi olarak(dilbilimin kullanımı ve kullanıcıları) geniş bir kapsamda ele almanın *Journal of Pragmatics'* e de benzer bir geniş kapsam ve vurgulama sağladığı açıktır. Bu betimlemeye göre dilbilimsel edimbilimin, başka disiplinlerle açık sınırlar çizmekten çok dil konularında yeni bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir. ...

Birçok dilbilimci için, 'edimbilim' terimi (en çok ta Montague geleneğinde) *biçimsel* edimbilimle bağınılanır. Dilbilimsel edimbilimin bu çalışmalardan çok yararlı kavramlar kazandığını kabul etmekle birlikte, bu yaklaşımın oldukça incelikli bir anlambilim yapma yöntemini mi simgelediğini, yoksa bizim tanımımıza uygun bir edimbilimi mi oluşturduğunu sormak haksızlık sayılmaz. Başkaları da, 'Montague türü' edimbilimin . eğer bizim anladığımız türden bir edimbilim değilse, burada tanımlanan edimbilimle bütünleşip bütünleşemeyeceğini sorabilir.

'Hayır' dediğimizi düşünelim. O zaman söylediğimiz bu yaklaşımın yararsız ya da anlamsız olduğunu düşündüğümüz anlamına gelmez. Ancak olumsuz yanıtımız, Montague türü bir 'edimbilimin' , 'doğal' dillere bir insan ürünü, özellikle bir kuram oluşturmak amacıyla araç olarak kullanılan ürünler olarak baktığı olgusunu vurgular. Bu kuşkusuz Montague'nün doğal dillerle yapay diller arasında gerçek bir ayrım olmadığı savı ile ilgilidir. Gerçi biz de yapay diller gibi doğal dillerin de insanın doğa ile etkileşiminin araçları olduğunu (..) öne sürüyorsak da, ikisi arasında Montague'nün yadsımak istediğı o ayrımın bulunduğunu söylüyoruz. 'Doğal diller' insanın doğayı işlememesinin, deneyimlerini yapılandırmasının ve başkalarıyla etkileşiminin *evrensel* araçlarıdır. Oysa yapay diller, her seferinde insan etkinliklerinin salt *bir* yanını kapsar ve onların doğal dili yeniden kurmaları(örneklemeleri) hep bu tek yönle sınırlı kalır.

Şimdi yanıtın 'evet olduğunu düşünelim. O zaman sözdiziminden anlambilim yoluyla edimbilime ulaşan ' yakınlıştırımacı modelin' gerçekte Danaids'in kabı olduğunu vurgulamamız gerekecektir: içine birşeyler konulabilir ama bunları doğru (edimbilimsel) uçtan almak biraz güç olabilir. Bu sürecin ' aralıklı model' (*asymptotic model*) olarak tanımlanması daha uygun olabilir (çöp

sepeti mi dedi birisi? aşağıda buna yine döneceğiz). Bu nedenle bu tür 'edimibilim' *kendi başına* bizim anladığımız anlamda bir dilbilimsel edimibilim değildir. Ancak 'örnekçe kuramlı' anlambilimi işlevsel bir çerçevede, söylemi(konuşan ve dinleyene ilişkin bilgi, önsayıtlı vb.) yapılandırmak için kullanan incelemeler yoluyla' bizim' edimibilim anlayışımızla *bağlantılıdır*. Bu nedenle, bütün edimibilimsel amaçlar için, sorumuzun yanıtı: bakalım,dır. Ciddi bir soruya böyle belirsiz bir yanıt verdikten sonra, şimdi kolaylıkla öteki noktaya gelebiliriz: 'içten' dilbilimsel edimibilim. Dilbilimsel edimibilimin 'içsel' bir tanımı olanaklı mıdır?

Bizim görüşümüze göre, bu soruyu sormak dil kullanımını yöneten *zorunlu koşulları* araştırmakla eşanlamlıdır. Başka bir anlatımla soru şudur: Zorunlu bir işlev olarak dil kullanımını oluşturan nedir? Özellikle, dilin kullanıldığı somut koşullarda, ya da buna eşdeğer olarak, dil kullanıcılarının dillerini kullandıkları somut koşullarda, ne tür zorunluluklar kendini gösterir? Bu biçimde düzenlendiğinde soru edimibilimin nesnesini sınırlamak için Morris'in kullandığı ünlü klasik formüle benzer birşeydir, ya da o başlık altında ele alınabilir: '...edimibilim kuralları, yorumcularda gösterge aracının gösterge olduğu koşulları açıklar.' Morris'in yerleştirdiği ve burada geçici olarak benimsenen ilke yüzeysel olarak ele alındığında, edimibilimle ilgili görüşümüzde yanlış bir kavrama yol açabilir. Gerçekten de yukardaki tanımı bir yandan araştırma nesnelerinin alanını sınırlamak, öte yandan bir yöntemi belirlemek için kullanırsak durum bu olur. Öyleyse Morris'in tanımı birisi dil kullanıcısı, öteki de dilbilimci için, *iki* tür edimibilim olduğu varsayımına götürebilir bizi. Birincisi (tümce ya da sözceler gibi) göstergelerin nasıl kullanıldığına ilişkin bir kuramı içermelidir; ikincisi de dilbilimcinin dilbilime yaklaşımını belirlemelidir; başka bir anlatımla, yukarda sözü edilen koşulları ve böyle bir belirlemenin kuramsal gerekliliklerini belirlemelidir.

Örnek olarak, günümüzdeki yapısal dilbilimin(çoğu dönüşümlü üretimsel dilbilgisi de içinde olmak üzere) yerleşik ikilemelerini (dichotomy) düşünelim: bir yanda bir dil kullanıcısı ve onun edimi, öte yanda, 'edinç' gibi kuramsal yapıtaşlarını varsayarak bu edimi bilimsel olarak açıklamak için yöntem geliştirmeye çalışan dilbilimci var. Böyle bir görüşle karşılaştığımızda biz yine bir tek edimibilim olduğu görüşünü sürdürmek isteriz. Dilbilimcinin işini yapma biçimi araştırma nesnesinden bağımsız değildir. Soyut bir dil edincini değil, somut bir dil edimini

betimler.. Bu edimin koşulları toplumda ve toplum tarafından oluşturulmuştur; dilbilimci de toplumun bir parçasıdır ve inceleme' nesnesi' ile özdeş koşullarda işgörür. Nesne ile yöntem iki ayrı 'şey' değildir; nesnenin seçimi ile yöntemin seçimi yakından ilişkilidir. Yöntemi belirlememiz (olası) nesne seçimini belirler (dönüşümlü üretimsel dilbilgisinin betimleme sancılarını düşünün). Buna karşılık, nesne tanımlanınca, yöntem nesneden bağımsız 'özgür' bir biçimde seçilemez; nesnedeki içsel özelliklere ve çelişkilere(Marxist toplumsal araştırma yöntemini düşünün) başvurularak geliştirilir. Bu bakımdan, edimbilimsel dilbilimcinin yöntemini nasıl oluşturduğu, nesnesini nasıl bulduğu sorusu dilbilimsel edimbilimi oluşturan nedir? sorusunun aynıdır. Yanıtlamaya ilk yaklaşım olarak şunu düşünelim: Edimbilim uygulamayla bağıntılıdır. Bu nedenle, dilbilimci kendisini dilbilimle toplumsal uygulama arasında bir yere yerleştirir. Böylece dilbilim toplumsal uygulamanın kimi yönlerinin, açıkçası dilin (kullanımının) kuramı olur. Bu bakımdan dilbilimcinin işi, dilbilim, tanımı gereği, hem içeriği bakımından hem de bu görevin yerine getirildiği somut (edimbilimsel dilbilim/ isterseniz edimsel dilbilim diyelim) kiplikler bakımından toplumsal bir iştir.

Konuya başka bir açıdan da bakabilir ve sorabiliriz: *Dilbilimcileri* edimsel yapan nedir? Gördüğümüz gibi edimbilim dilbilimle toplumsal uygulama ilişkisini kapsar. Ayrıca bu ilişki başka bir ilişkiye, dil ile toplumsal uygulama arasındaki ilişkiye dayanır. Bu sonuncu ilişkiyi bilimsel nesnesi olarak gördüğünde (elbette birinciye gözden uzak tutmadan), dilbilimci *edimsel* dilbilimci olur.

Buraya değin sunulan sorunların terimin olağan(sınırlı) anlamında , tümüyle pratik (pratik,'uygulanalı ' anlamında anlaşılmalı) sorunlar olmadığını kavramak önem taşımaktadır. Sözcüğün herhangi bir anlamında 'etik' konular da değildir bunlar. Bu sonuncu noktayı belirtmek edimbilime herşeyi örten bir örtü, dilbilimcinin kuramsal ya da pratik bir yığın günahlarını ve eksiklerini örten birşey gibi baktığı bir dönemde özellikle önemli. Dilbilimciler de içinde olmak üzere , bilim adamlarında toplumsal uygulamaya yalnızca değinip geçiliveren birşey gibi bakma eğilimi var. Birçok dilbilimci yaşamlarını ordu ile ilgili bilgi düzeninin kurulması, psikolojik savaş, ayaklanmaya karşı strateji geliştirme vb. alanlarda kullanılabilen bir bilim dalı aracılığıyla kazandıkları için son derece üzgünler. Kitaplarını ' Vietnamlı çocuklara' adıyorlar ya da örnek olarak birkaç anti-

empyralist tümce yapıyorlar. Ancak böyle bir uygulamanın pek yararı yok: Her zaman olduğu gibi salt dilbilimle uğraşırken, ' özgürlük yanlısı' gibi davranan dilbilimin çabaya değer olarak nitelediğimiz edimbilime bir katkısı olamaz. Edimbilim de , anlamsal eşiğin çok ötesine geçen dilbilimciler için bir can simidi de olmamalı şu ilke gereğince: Başın sıkışınca edimbilim de ve atla. Ancak bu tür umutsuz eylemler ne kuram ne de uygulamadır; anlambilimin, dönüşümsel dilbilgisinin sendeleyeni sözdizimi yapılarını kurtarmak için sahneye çıkmasına izin verilen bir dönemde , salt dönemin cilasıdır; kurumlaştırılmamaları gerekir. Bar Hille'in(1971) iğneleyici bir biçimde kullandığı bir dizi eğretileme yaraya tam can alıcı noktadan dokunuyor: ona göre dilbilimin yakın tarihi bir dizi çöp sepetine benzetilebilir: bir kez bir sepet(sözdizimi) doldu mu, buradan taşanlar anlambilim sepetine gider, bu sepet te dolunca, edimbilim her zaman hazırdır.

Bu girişten sonra, asıl soruya hazır olmalıyız: 'bizim' edimbilim ile dilbilimin geriye kalan bölümü(edimsel ya da değil) arasındaki asıl ayrım nedir? Belirli bir bilimsel yaklaşımın özel niteliğini ortaya çıkarmak için salt o bilimin nesnesinin *ne* olduğunu değil, bu bilimin nesnesine *nasıl* baktığını da('objectum materiale' ve 'objectum formale' arasındaki skolastik ayrım) belirlemek gerekir. Düz birisi için(konuşucu/dinleyici ya da dilbilimci) dilbilimin özdeksel nesnesi dildir; ancak, bu nesneyi özgül, ayrıntılamalı biçimde ele alma yöntemleri çok değişiktir. Biz dili tam nesnel bir biçimde ele almanın, günlük yaşamda dilin bize görüldüğü biçimde tanımlanmasına giren bütün koşulları kapsamaması gerektiğini savlıyoruz. Açıkçası, salt doğruluk, gerçekleşme koşulları vb gibi soyut koşulları değil, herşeyden önce dilin *üretilmesiyle* ilgili somut koşulları, sonuçta belli bir toplumda egemen olan, bilinçli olarak gerçekleşmesi (söz konusu) dil olan somut koşulları da kapsamalıdır. O nedenle asıl edimsel soru ' sözce ne demektir? değildir; 'bu sözce nasıl üretildi?' dir. Başka bir açıdan edimbilim sözcenin *etkileriyle*(dil'in 'sonuçlayıcı' yönü) ile ilgilidir; özellikle bu etkilerin sözcenin anlamını 'yeniden yorumlanmasını' gerektirdiği durumlarda. Böyle bir bakış açısı, koşulları ve sonuçları olarak dili konuşanların içinde yaşadığı toplumsal yapının bütününe varsayan durumsal çerçeve ile özdeşir.

Ne yazık ki, bilimsel etkinliklerin somut bağlamından, *durumdan*, soyutlanmış biçimde, bilimin salt kendi *nesnesi* ile ilgili olduğunu öne süren belli

bir bilim geleneği 'nesnel' terimini tekeline almıştır. Bu anlamda geleneksel yapısal dilbilimin çoğu 'nesnel'dir, ancak çarpık bir paradoks yüzünden bu 'nesnellik', nesneyi içsel olarak nesnel biçimde belirleyen bütün özellikleri dışarda bırakmaktadır.

Sözgelimi, Amerikan betimlemeli dilbiliminde, başlangıçta 'söylenen şey' kavramından, bütünüyle soyut, 'çevriyazıya dönüştürülebilir, dolayısıyla çevriyazıyla yazılan' biçiminde soyut bir kavrama dönüşen 'sözce' kavramının gelişimini düşünelim. (bkz. Bense ve diğ. 1976: 15 s..26) Burada dilbilimciler 'ürünlerini' sanatçıların 'buldukları nesnelere' gibi ele almaktadırlar. Sanatçılar bu tür nesnelere tek işlevlerinin sanat yapıtında *bulunmaktan* kaynaklandığını, yani sanatçıların onları nesne olarak *ele almalarından* ileri geldiğini varsaymaktadırlar. (Birçok fetişin 'bulunmuş bir nesneyi simgelemesi tarihin bir cilvesi değildir.)

İnsan yaratıları konusundaki bilimsel araştırmanın nesnelliliği bu nesnelere gerçek niteliğini gözönüne almak durumundadır. başka bir anlatımla, bunları üreten ve tüketenleri olduğu gibi, bu nesnelere hangi koşullarda üretilip tüketildiğini de gözönüne almalıdır. Bu bakımdan nesnellik tek anlamlı bir kavram değildir; bu biçimiyle bilimsel araştırmalarda bir amaç olarak evrensel biçimde benimsenmemiştir bile(nesnel olmadığı bile söylenebilir.) Bize göre, bilimsel araştırma nesneyi belirleyen koşulları kapsamıyorsa, bu tür araştırmanın gerçek nesnel koşulları sağlanmamıştır, bilim nesnel değildir. Nesnenin üretilmesini yöneten koşullara *temel(constitutive)*, tüketimini yöneten koşullara da *kullanım ya da durum koşulları (conditions of use or situation)* diyelim. Bu koşulların ikisine birlikte nesnenin *edimsel* koşulları denebilir, nesnenin üretim ve tüketimine ilişkin koşullar.

Ayrıca uğraştığımız nesnelere yukarıda tanımlanan özgöl anlamda insanları simgelediğinden, bir insan bağlamında, insana özgü koşulların tanımlandığı anlamda bir durumda üretilmiş ya da tüketilmişlerdir. Yalnızca tek bir bireyin etkinlikleriyle ilgili değildirler, aynı zamanda *toplumsal* bir çevrede özellikle üretilip tüketilmişlerdir. Bu çevreyi, genel olarak toplumu, yöneten koşullar aynı zamanda insan ürünlerinin oluşumunu ve kullanımını belirleyen etkinlikleri yöneten koşullardır. Nesnesinin hakkını vermek isteyen, gerçekten nesnel olmak isteyen bir insan bilimi, bu koşulları hesaba katmak zorundadır: bizim anladığımız anlamda

edimbilimsel olmak zorundadır. Nesnelere salt dilsel birimler olarak bakan, onların salt kimi dilbilimcilerce gözönüne alınmalarının onları nesne *yaptığını* düşünen bir dilbilim *gerçekten* nesnel değildir. Başka türlü söylersek, nesnel olmak için dilbilim insanların dili üretmeleri ve tüketmeleri ile de ilgilenmek zorundadır. Dilbilimin hiçbir yönü insanın toplumsal uygulamalarından ayrı tutulamaz.

Bunun doğal bir sonucu olarak 'saf' ve 'kuramsal' dilbilim ayrımını yadsınamız mantıksal olarak tek bir dilbilim olduğu yargısına götürür: dilbilim edimbilimseldir ya da değildir. Bu yukarıda dilin kullanımı/kullanıcıları ve dilbilimle ilgili olarak tartışılan konuların, 'gerçek' dilbilim yapma işi bittikten sonra ele alınabilecek, dilbilim açısından ikincil olmadıkları anlamına gelir. Bu bakımdan bizim anladığımız anlamda edimbilim yapmak dilbilim yapmaktır, ya da bunun tersi de doğrudur. Edimbilimsel yön ne 'asıl' dilbilimden ayrılabilir, ne ertelenebilir ne de yeni bir bileşen olarak eklenebilir. Edimbilim, dilbilimcinin işinin bir yanı olmaktan ötede, işinin esasıdır. Bu, edimbilimsel dilbilimcilerin kuramsal dilbilimi toplumsal öğelerden soyutlama eğilimine karşı durmaları gerektiğini gösterir.

Ancak bütün dilbilim edimbilimi olsa bile dilbilimin kimi alanlarının ötekilerden daha çok edimbilimsel(edimbilimsel yaklaşıma açık) oldukları da bir gerçektir. Edimbilimsel dilbilim, doğası gereği, insanın toplumsal davranışını yönlendiren temel yasaların incelenmesinden yola çıkar. Dil kullanımının (insan etkinliğinin bir parçası) genel olarak insan etkinliğinin bütünlüğü içindeki koşullarına uyduğunu düşünür. Bu nedenle edimbilimsel çalışmalarda 'toplumdilbilim' denilen alan konusunda doğal bir vurgulama vardır, ancak bu toplumdilbilimin deneysel betimlemeli bir bilimin ötesinde olduğu anlayışına dayanır. İnsanın toplumsallaşma sürecinin kuramsal temelleri ve bunun dilsel yanları da dilbilimin temelleridir; dilbilimin pratik ya da uygulamalı dalları sağlam bir biçimde bu kuramsal temelin içinde yerini almalı ve bunun geliştirilmesine yönlendirilmelidir.

Geleneksel olarak insanın 'dilsel hayvan' a dönüşümü üzerinde yoğunlaşan dilbilim dalları,örn. psikodilbilim, için de aynı biçimde düşünceler öne sürebiliriz. Edimbilimsel vurgulama burası için de geçerlidir: hem dil edinimi konusunda, hem de dil yetisinin insanlarca kullanıldığı ortamda. Kesin biçimde davranışçı, kalıp öğrenimine dayanan dil modeli kadar ülküselci bir inancı yansıtan 'doğuştañcı

düşünce' de edimbilimsel anlayışımızın uzağındadır. Gerçek şu ki, toplumsal iletişimin aracı olarak dil, toplumsal bir uzamda aktarılır; bu nedenle dil yeteneği soyut biçimde incelenemez ya da ölçülemez. Dil öğrenenlerin ya da kullananların yararlandıkları toplumsal koşullara gönderimde bulunulması gerekir. Örnek olarak şizofrenik kişinin dilini ele alalım. Açıkçası böyle bir dil tanımı ve betimlenmesi gereği, toplumun şizofrenik hastalara bakış açısına göre biçimlenir... Şizofrenik kişinin toplumsal koşulları, onun dil üretimi ve kullanımının *temelleridir*; bu nedenle şizofrenik dil toplumun (akıllı diye nitelenen) öteki kesimlerine karşı olarak, sözgelimi devlet hastanelerindeki hastalar gibi tipik 'kurbanların' 'güçsüzlük' durumları açısından belirlenir.

Şizofrazyayı (schizophasia) (parçalanmış dil yitimi) nesnel terimlerle betimleme çabası şizofrenik kişilere ve dillerine hakettiği yeri veremez, çünkü akıllı denilen ortamlarda kendini anlatma olasılığını belirleyen, daha doğrusu sınırlayan koşulları gözönüne almaz. Ne de olsa güç elinde olan sözcüklerin anlamını belirler; 'sorun kimin üstat olacağıdır:' (Carroll 1966,196) 'Nesnel' denen tutumun yanlışlığı, şizofrenler ve onların dili gibi olağan dışı durumlarda kolaylıkla gösterilebilirse de, aynı tür akıl yürütme olağan dil kullanımı, özellikle çocuk ve yetişkin dil ediniminin ortak özellikleri için de geçerlidir. Austin'in deyişiyile dil birşey *yapma* yoluysa, o zaman doğđal olarak insanın dili kullanmayı öğrendiği 'yapma' bağlamı (ontolojik olarak değil ama mantıksal olarak) dilsel bağlamdan önce gelir. Öyleyse bir tümcenin bağlamını sormak arabayı atın önüne koşmaktır; doğđru soru, hangi tümce, hangi dil belli bir eyleme uygundur? olmalıdır. Eylem sınırlıysa dil de öyledir; eylem için gereksinmemiz olan dile sahibiz; çünkü dil insan bilincinin bütünü gibi **işlevseldir**. Çağdaş toplumdilbilimde çoğu zaman yapıldığı gibi tümcelerin bağlam içinde incelenmesi, yaptığımız şeyin dilin nesnelere *işkim* kullanımı olduğu, dilimizi içinde yaşadığımız gerçeğe *uyması* için *uyarlamak* olmadığı türünden büyüleyici bir varsayıma dayanır. Turner(1973) gerçek dil kullanımının yerine geçemez. Bu tür deneyler ancak daha önceden bildiklerimizi göstermeye yarar; bir durumun kişinin kendi toplumsal beklentilerine göre değişik biçimde algılanacağı gerçeğini gösterebilir. Ödünleyici (ister çocuk isterse yetişkinler için olsun) dil eğitimi izlencelerinin sorunu , bireyin dil kullanımını ve bu kullanımın belli durumlara(örn. deneysel izlencenin oluşturulması ve işlerliği

açısından önemli görünen durumlara) uygunluğunu vurgulama eğiliminde olmalarıdır. Olgucu yöntem açısından böyle bir standartlaşma salt önemli değil, gereklidir de; kimi değişkenleri ölçmek ya da denetlemek için ölçünlü, tipikleştirilmiş bir değişmezler ortamı yaratmak gerekir. Eğitimsel bir ortamda bu değişmezler kişinin durumunun 'iyileştirilmesi' amacıyla oluşturulur. Onun 'yeni' bir dil ya da düzenek edinmesi için düzenlenir; değişik konuşmacılarla değişik konularda daha rahat konuşma gücü vermek için vb. düzenlenir. Ama temeldeki felsefe yine yanlıştır: Ölçülen, öğretilen, sınanan vb. ölçme, öğretme ve sınama yöntemlerimizin izin verdiği şeylerdir, gerçek durum ya da onun simgelediği şey değildir. Gerçekte durum bilginin, sevginin ve eylemin bireysel ve toplumsal bir biresimidir; H. Berger'in(1975) terimleriyle kişinin 'izleksel bilinci' istenen ölçülebilir şeyler çerçevesinde bireysel ölküselleştirmeye karşı durur. Yineleyerek, araştırma yöntemi, nesnesinden ayrılamaz; hangi nesnelere araştırılacağını bize söyleyen yöntem değildir; tam tersine yöntemimizi nesnelere belirlemelidir. Çağdaş bilimsel uygulamada iki başka örnek ve koşul durum usa geliyor. Birisi, dönüşümlü üretimsel dilbilgisinin dili, bu tür dilbilgisinin ürettiği tümcelerden oluşan bir tümceler toplamı olarak betimlemesi, ikincisi de sözlü görüşmecinin(interviewer) kimi beklentilere uygun olarak kimi ölçülebilir sonuçlar çıkarabileceği, özerk, türdeş, karşılaştırılabilir(elbette'özgür') özne olarak görüldüğü çağdaş sözlü görüşme teknikleri. Bu bakımdan çağdaş deneysel psikolojik-toplumsal tekniklere olduğu gibi,dönüşümlü-üretimsel dilbilgisinde 'sapmalar' a şöyle değinilip geçilmesi de şartırcı gelmemeli. Sürekli yinelediğimiz gibi, dilbilime ve dil çalışmalarına edimbilimsel yaklaşım aslında dil konusundaki bilimsel uğraşın vazgeçilmez temelidir. Dilbilimciler ancak edimbilimsel bir bağlamda dilin somut gerçekliği içinde anlaşılabilirliğini daha önce anlamadılar; toplumun insan açısından işlevi, toplumsal gerçeklerin insan bilişi, istem ve eylemi ile karşılaştırılması, bütün bunlar, konuşucu ya da sözü saklayıcı olarak değil, eylemci(doer) olarak toplumdaki görevlerini yerine getireceklerdir. Ancak o zaman , dil kullanıcıları olarak başkalarını nesnel olarak değerli ve geçerli, işlev ve roller için eğitebileceklerdir.

Haberland, H. and J.L.Mey,' Editorial: Linguistics and pragmatics.' *Journal of Pragmatics 1* (1977) 1-12.

D. Crystal

Göstergebilimin (anlambilim ve sözdizimle birlikte) üç önemli bölümünden birisi. Terim dilbilimde dilin kullanıcı açısından incelenmesini, özellikle kişinin yaptığı seçimleri, toplumsal iletişim için dili kullanırken karşılaştığı sınırlamaları ve bir iletişim ediminde dil kullanımının öteki katılımcılar üzerindeki etkilerini anlatmak için kullanılmaktadır. 1970'lerin ortalarından beri birçok toplumdilbilim ve psikodilbilim çalışması bu etmenlerin üzerinde özellikle durmaktadır, ancak davranış değişkenlerini kesin bir biçimde düzenlemedeki güçlükler konunun gelişimini sınırlandırmıştır. Kimi anlambilimciler edimbilimi doğruluk koşullu anlambilime karşıt olarak düşünmektedirler; bu ikincisiyle ilgili olarak ortaya çıkan güçlüklerin (örn. önsayıltı kavramının ele alınması) birincisine başvurularak daha kolay açıklanabileceği öne sürülmektedir. (bkz Lyons 1977b 4. bl; Gumperz & Hymes 1971, 14. bl)

(Crystal, D. 1980. **Linguistics and phonetics**. Andre Deutsch. s. 278-9)

J. Lyons

Günümüzde çoğu dilbilimci (belki de temel dilbilim alanında çalışanların tümü) **anlambilim** ve **edimbilim** arasına, 15 yıl önce çok azının çizeceği terimsel bir ayrım çizerler. Çizilen ayrım yazardan yazara değişmektedir. Bir yanda **anlamın** öte yanda **dilin** (dil dizgesi anlamında) kimi tanımlarına göre anlambilim benim düzenlambilim(microlinguistic semantics) dediğim anlambilimle özdeştir. Ancak günümüzde anlambilim ile edimbilim ayrımının sunulduğu tutarsızlıklar ve yersiz varsayımlarla altüst edilmiştir.Anlambilim ve edimbilim arasındaki ayrım Amerikalı mantıkçı ve felsefeci Peirce'in (1839-1914) çalışmasından kaynaklanmaktadır. Edimbilim bu nedenle, tarihsel olarak , yararlılık(pragmatism) diye bilinen (Peirce'in öncülerinden biri olduğu, John Dewey'nin de daha sonraki savunucularından olduğu) Amerikan felsefe akımıyla bağlantılıdır; bu akım, anlam ve gerçeğin, epistemolojik ya da etik kuram ve

dogmanın değişmez olduğu varsayılan ilkeleri açısından değil, insan etkinliğinin pratik sonuçları bakımından tanımlanması gerektiğini öne sürer. (Günümüzde 'pragmatic'-yararacı- sözünün gündelik anlamının kaynağı bu felsefe akımındadır.) Ancak kendi içinde ne ölçüde ilginç olsa da, pragmatics (edimbilim) ve pragmatism (yararacılık) arasındaki tarihsel ilişki bu bağlamda nerdeyse konumuz dışındadır. Yunanca **prassein** (eylemek' ya da 'yapmak') sözcüğü ve türevleri ile kökenbilimsel bir çağrışım dışında ortak yanları yoktur. Kökenbilim açısından edimbilim insan etkinliği ile ilgilidir.

Ancak kökenbilim bize edimbilimin tam ve özellikle yararlı bir tanımını sağlayamaz. Pierce'in ardından Morris (1938 ve 1946) ve Carnap'ın (1955 ve 1956) tanımladığı gibi anlambilim ve edimbilim göstergebilimin üç alanından ikisiydi-üçüncüsü sözdizimdi.; göstergebilim göstergelerin ve anlamlamanın(signification) bilimidir. Diller daha genel bir göstergeler dizgesinin tam bir alt sınıfı idiler. Gösterge dizgeleri kümesi Peirce, Morris ve başkalarınca daha sonra, şaşırtıcı ölçüde geniş bir dizi ölçüte göre birçok alt kümeye ayırıyordu. Morris'in, özellikle Carnap'ın büyük önem verdiği ölçüt, görüşlerine göre soyut göstergebilimi deneysel göstergebilimden ayıran ölçüttü. Soyut göstergebilim (kesin ve bilinen yapıların) , matematiksel mantığın biçimsel dilleri de içinde olmak üzere, serbestçe oluşturulmuş soyut dizgelerle uğraşacaktı; temel ilgi alanı düzgün, matematiksel olarak biçimlenmiş genel bir anlamlama kuramı oluşturmaktı. Öte yandan deneysel göstergebilimin amacı 'tarihsel olarak verilmiş doğal diller de içinde olmak üzere' varolan doğal gösterge dizgelerini incelemek olacaktı. Morris ve Carnap'a göre alanın böyle bölünmesi karşısında mantık soyut göstergebilimin, dilbilim ise deneysel göstergebilimin bir dalıdır. Ayrıca , hiç değilse 1950'nin ortalarında Carnap için betimlemeli anlambilim ('tarihsel olarak verilmiş doğal dillerde' anlam çözümlemesi) soyut anlambilime karşıt olarak, 'edimbilimin bir parçası olarak düşünülebilir.' (Carnap 1956, 233) İlginçtir, Chomsky'nin bu konuda ilk yayımlanan görüşleri(Chomsky 1955) Carnap'ınkilere çok yakındır.

Günümüzde anlambilim ve edimbilim arasındaki ayrımla işgören dilbilimci, mantıkçı ya da felsefecilerin çok azı Carnap'ın 1950'lerin ortalarındaki düzenlemesiyle aynı görüştedirler. Öyleyse neden bir paragrafı bu konuya ayırdığım sorulabilir. Bunun nedeni, ayrımların günümüzdeki düzenlenişinde, hiç değilse mantıksal-dilsel gelenekte, Carnap, Morris ve Bloomfield'in tanınmış temsilcileri oldukları savaş-arası olguculuğa kadar götürülebilecek çok şey bulunmasıdır.

Edimbilime karşıt olarak anlambilimi, anlamın tümcelerinde doğruluk koşulları açısından ele alınan yanlarıyla sınırlayan düzenlemelerdeki durum budur. Günümüz doğruluk koşullu anlambilim ile 1930'ların mantıksal olgucu kuramları arasında doğrudan tarihsel bir bağ vardır. Herhangi bir yeni kuramsal paradigmaya (Kuhn'un 1962'de kullandığı anlamda) en derinden bağlı olanların onu tarihsel bağlamı içinde değerlendirmede en az başarılı olacakları bilim tarihinin bir gerçeğidir.; paradigmanın yeniliğini abartma ve daha önceki üstün durumundan indirdikleri paradigmadan eleştirmeden aldıklarını küçümseme eğilimindedirler. Durum ne olursa olsun, günümüzde dilbilimsel anlambilim ve edimbilimle uğraşan kimi uygulamacı ve kuramcıların bağlandıkları önermelerin çoğunun birbirleriyle çelişkili olduklarına kuşku yoktur. Bunların birkaçını sıralayayım(karş. Levinson, 1983: 1-34)

1. Anlambilim anlamla, edimbilim kullanımla ilgilidir (anlam ve kullanımın değişik tanımlarına göre geliştirilip yetkinleştirilebilecek olan bu düzenleme, Morris ve Carnap'ın bu konuda ilk yapıtlarındaki görüşlerine yakındır)
2. Anlambilim edine, edimbilim ise dil kullanımıyla ilgilidir.(Kempson 1975, 206-31 ve 1977, 73; Smith ve Wilson 1979, 148.)
3. Anlambilim anlamın geleneksel yanıyla, edimbilim ise geleneksel olmayan yanıyla uğraşır. (Wilson, 1975)
4. Anlambilim kurallarla, edimbilim eğilimler, ilkeler, kural ya da stratejilerle ilgilidir(Leech 1983)
5. Anlambilim doğruluk koşullu, edimbilim ise doğruluk koşullu olmayan anlamla uğraşır (kabaca söylemek gerekirse, edimbilim= anlam- doğruluk koşulları, Gazdar 1979, 2)
6. Anlambilim dar anlamla, edimbilim geniş anlamla uğraşır.
7. Anlambilim tümce anlamıyla, edimbilim sözce anlamıyla (ya da yorumlanmasıyla) ilgilidir. (Smith ve Wilson 1979, 172; Lyons 1981b, 30; Palmer 1981, 8)
8. Anlambilim bağlam-bağımsız anlamla, edimbilim bağlam-bağımlı anlamla uğraşır.

Bu son yıllarda dilbilimcilerce anlambilim ve edimbilim arasındaki ayırım konusuylla ilgili olarak söylenen ya da sezdirilen önermelerin eksiksiz bir dizelgesi

olmaktan uzaktır; ama sanıyorum günümüzde anlamın kimi türlerini ya da kimi yanlarını Bar Hillel'in o zamanlar çok yerinde deyişiyile 'edimbilimsel çöp kutusuna' atarak anlambilimin alanını sınırlama düşüncesinin ardında yatan anlayışı yeterince yansıtabilir. Bugün sağ olsa Bar Hillel son onbeş yılda birçok dilbilimcinin 'edimbilimsel çöp kutusuna atılan verilerin kimilerine dürüstçe 'bakmaya çalıştıklarını görmekten , bunu yaptıktan sonra da ortaya çıkan bilim dalına ya da alt dala bir dizge ve tutarlılık getirmeye çalıştıklarını görmekten mutlu olurdu.

Lyons,J. 1987. **New Horizons in Linguistics 2** s. 154-58)

.....
 .T. Sebeok(ed)

Birlikte anıldıkları **sözdizim ve anlambilim'** den çok daha çeşitli bilim dallarını, yönelim ve bakış açılarını kapsar **edimbilim**; öylesine çeşitli ve görünüşte uyumsuzdur ki bunlar nerdeyse bütünüyle anlamsız gibi görünür bu terim ve başkalarınca ' edimbilimci' diye nitelenen kimileri bu nitemi ve böylesi bir bağintıyı reddederler. (Searle 1969). Üstelik terim, dil felsefesi, mantık, ruhbilim, dilbilim ve göstergebilim gibi geleneksel olarak sınırları çizilmiş bir dizi bilim dalında kullanılır. Anlambilim ile edimbilim arasındaki sınır sürekli tartışma konusudur ve bu sınırlama sorunu üzerinde bir anlaşma şimdilerde pek ufukta görülüyor. Birine göre edimbilim alanına giren bir konu başka biri tarafından anlambilim kapsamında ele alınmaktadır. (örn. 'Montague pragmatics' / Montague 1974; oysa aslında 'gösterimsel' anlambilim içindedir) ; öte yandan, Kripke'nin anlam kuramı biçiminde nitelenen özel adlar nedensel kuramı aslında edimbilim yönelimlidir.(Kripke 1972)

Aşağıda kimi temel yönelimler ele alınacaktır. Daha sonra 'edimbilimsel tutumun' dil ve gösterge dizgeleri açısından çeşitli özelliklerinden söz edilecek, böylece terimin yararı, hiç değilse ilk düzeydeki işlevliği kanıtlanmış olacaktır.

Bağlam Türleri

Edimbilim 'türlerini' sınıflandırmanın en kolay yolu söylem ve öteki göstergebilimsel dizilerin uygun bir betimleme ve açıklanmasıyla ilintili olduğu düşünülen bağlam türlerini ele almaktır. Burada edimbilim türlerine karşılık olan beş tür bağlam birbirinden ayrılacaktır: eş-metinsel bağlam, varoluşsal bağlam, durum bağlamı, eylem bağlamı ve ruhbilimsel bağlam. Kuşkusuz bu beş tür

örtüşür. Sözelimi, söylem parçalarının eylem olduğu düşüncesi hem ruhbilim hem de toplumbilim yönelimli edimbilimde söz konusudur.

Bağlam olarak eş-metin

Yapısalcılıktan(ve dağılımcılıktan) dönüşümsel dilbilgisine(Chomsky-biçiminde ve Chomsky-sonrası) uzanan sözdizimi, dilsel ve mantıksal biçimlerinde önermeden büyük birimlerle ilgilenmeyen anlambilim gibi, tümcenin ötesine asla geçmez. Metin dilbilgisi, söylem çözümlemesi ve konuşma çözümlemesi son zamanlarda,paragraf, ikili söyleşi ve konuşmalardaki söylem parçaları, siyasal ve öğretici söylem gibi söylem türlerindeki tartışma düzenleri, roman ve şiir gibi dizimsel yapılardaki büyük değerlendirme yapıları gibi dilsel bütünlüğü olan daha büyük birimleri çözümleme teknikleri geliştirmişlerdir. Bu yeni yöntemlerin geliştirdiği ilişkiler, tümcelerarasındaki gönderim ilişkilerinin ve önermeler arasındaki eşgönderim ilişkilerinin ötesine geçer. Bunlar metinlerin bağdaşıklığını ve bağlaşıklığını büyük ölçekli dilbilgisel yapı olarak yeniden kurar, böylece yorumcu, alıcı ya da okura bu büyük ölçekli birimlerin önemini bulgulama yeteneği verir. Klasik tümce dilbilgilerine ve önermesel anlambilime karşıt olarak, eş-metin burada çözüm bağlamı olarak işgörür. Ancak, metinsel bağdaşıklık ve bağlaşıklığı salt bir dilbilgisi ulamı olarak açıklamak zordur, bu nedenle onları ruhsal-toplumsal işlemlerle bağıntıları açısından, böylece öteki tür bağlamsallık açısından ele almak zorunlu gibi görünecektir.

Varoluşsal bağlam

Yapısalcılığın (bir felsefe ya da ideoloji olarak) birçok biçiminde öne sürüldüğü gibi dilin ya da söylem parçalarının anlamının içsel olduğu(kendi içinde olduğu) görüşüne karşılık, mantıkçı ve felsefeciler geleneksel olarak dilsel dizilimlerin anlamlarını göndermeleri ile bağıntılarından aldıklarını savlamışlardır. Gönderim bağlamı(nesnel, durumlar ve olaylar evreni) ilke olarak dil biriminin gönderimde bulunduğu nesneyi içerir.Konuşan ya da anlayan(alıcı) ve onların uzam ve zamanı bu varoluş evreninin belirtenleri olarak düşünülürse anlambilimden edimbilime geçilmiş olur. Bu belirtenler (Benveniste 1966) ya da gösterenler (Russell 1905; Bar Hillel 1970a) ya da gösteren ulamları (kişi, zaman, yer) dil

birimlerinin anlamlarının tanımları içine alınırsa ' gösteren edimbilimine' doğru yöneltilmiş oluruz. Bu bilim alanı tümüyle doğruluk-işlevlidir (truth-functional) (Montague 1974) : varlıkbilimsel nesnelere(nesneler, durumlar, evrendeki olaylar) kişisel ve yer-zamanla ilgili konumları açısından ' göstergeleşirler' ya da 'bağıntılanırlar.' Sözdizim yönelimli dilbilgisi uzmanları(örn. Partee 1973) kipsellik, kip, görünüş ve eylem zamanı gibi dilbilgisi olgularını kişi, zaman ve yerle ilgili gönderimsel ve dolayısıyla doğruluk işlevli olarak belirlenen belirtenlerle ilişkilendirmekte duraksamazlar.

Gösteren edimbilimi ilişkinin varoluşsal bağlamla bağıntısını gözönüne alan salt bir tür edimbilimdir. Bir başka türü 'olası evrenlerin' çoğaltulmasını öne süren bir türdür: salt gerçek evren değil, bütün olası evrenler dilsel dizilimlerin varoluşsal bağlamı içine alınabilirler (yine Montague 1974 ve Hintikka 1962) . Model kuramı, kip mantığı ile (ya da olasılık, gereklilik ve raslantısallık mantığı) birlikte bir dilsel birime bir alan olarak olası bir evrenin ayrılabilceği bir çerçeve belirler. Kip mantıkçıları, ister gerçek isterse olası olsunlar, varoluşsal bağlam ya da 'alanların' söylem açısından varlıkbilimsel bağımsızlık ve özerklikleri olması açısından felsefe seçenekleri geliştirirler. Bu oldukça tartışmalı bir konudur. Olası bir evren , ruhbilimsel bir ara düzlem olmaksızın ya da imgelem ya da kavram oluşturma gibi ruhbilim yetilerinin etkisi olmaksızın nasıl gönderge olabilir?

Durum bağlamı

Varoluşsal bağlamlar (endekslenmiş nesnelere, durumlar ya da gerçek evren ya/ ya da olası evren olayları) dilsel dizilimlerle anlatılmakla birlikte, salt durum bağlamları bunların anlamlarını bir ölçüde belirleyen özellikler sunar. Bağlam olarak durumlar geniş ve genel, toplumsal ya da toplumbilimsel bir belirleyiciler kümesidir. Bu, özel konuşma kuralları ve okumalara özgü sıradan işleri ile kurumların toplumsal yapısı (mahkeme salonu, hastane, derslik) ya da gündelik yaşam ortamı (lokanta, alışveriş) olabilir . Bu belirleyiciler büyükçe metin birimlerinin geleneksel özelliklerini ve söylemin tartışmacı ve inandırmaya yönelik yapılarını biçimlendirir. Dil toplumbilimi ve toplum dilbilimi durum bağlamlarının bir tipolojisini sunar: iletişim düzenesinde(schema) katılımcıların oynadığı roller, iletişim içeriğinin üretim ve anlaşılmasını sınırlar. Ayrıca, toplumsal aşamalanma

ve bunun da ötesinde en küçük toplulukta(örn. ailede), dilsel, ulusal/uluslararası bir toplulukta konuşana tanınan yetke, dilsel birimlerin anlamlı içeriklerinin en önemli belirleyicileridir.

Eylem bağlamı

Söylem parçalarının anlamını belirleyen durum kümeleri aslında sınırsız sayıdadır. Bu nedenle tipolojisi büyük ölçüde izlenimseldir. Durumların bir özel alt kümesi de dilsel eylemlerin kendileridir. Austin'in temel ilkesi(1962a) dil sözcelerinin eylemi anlatması değil bunların eylem *olması*dır: bir tümcenin edimsellikle belirtilen ve ilk planda edimsel bir formülle sunulan sözceleri kendi bağlamını oluşturur. Austin kuramının daha sonraki aşamalarında artık kimi tümcelerin sözcelerinin edimsel olmaksızın salt betimleyici ve 'saptayıcı' anlamları olduğu söylenmemiştir: şimdi her tür tümcenin sözcenin bir gücü olduğu, edimsel denen bir gücü olduğu ve bunun önermesel içerikten, düzsöz içeriğinden ayrı olduğu söylenmiştir. Bir sözcenin gücü 'geleneksel' olarak her tür biçimsel-dizimsel işlemlerle tümceyle bağlantılıdır: her durumda bu anlaşılabilir ve anlaşılması amaçlanır.

Austin söylem kuramında bir dilsel topluluktaki konuşmacıların dilsel üretimlerinin sözcüksel yanı üzerinde önemle durur(Ducrot bunu daha da vurgulamıştır 1972b). Austin'in dil anlayışında bir eylem olarak ortaya çıkan söylem kuramı, söylem üretim koşullarının dizgeli ve belirlenebilir olduğu konusu üzerinde durur: söylemler kural-bağlantılıdır. (Searle 1969)

Söylem kuramının gerçekleştirdiği edimbilimsel bakış açısının bir başka temel noktası dilsel eylemin amaçlı bir eylem olmasıdır. Konuşanın belirli amaçları vardır ve bunların bilinmesini amaçlar. Belirli amaçların aktarımı genel olarak iletişim kurma amacına yüklenmiştir.

Söylemler iletişim kurma koşullarına yüklenen amaçlı eylemler olmakla birlikte, eylem örnekçesinin(paradigm) ötesine geçmezler: buna etkileşim koşulu da eklenmelidir, açıkçası, iletişim durumuna katılan öteki konuşucuların dilsel eylemlerinin benzer bir üretici güçle hareket eden kişinin kendi söyleminin üretim bağlamı olduğu koşulunu. Etkileşimci bakış açısı, bir eylem olarak Austin'e özgü konuşma sezgisini tamamlar. Amaçlı öteki anlam kuramları, (örn Grice 1957)

söylem çözümlemesi ile bağıntılı anlamları ile (sözgelimi konuşma sezdirimleri(Grice 1968) için son derece önemli İşbirliği İlkesi denilen ilkedен kaynaklanan Grice'ın sınıflaması) etkileşim konusunu Austin kuramından daha iyi geliştirir. İşbirliğine dayanan ve eşgüdümlü etkileşim olmaksızın iletişim (ve amaçların tanınması) olanaklı değildir. Öyle görünüyor ki etkileşimsel bağlamların dizgeliği ve bunların söylem üzerine etkisi, durum ve ruhbilimsel bağlamlardan daha çok, dil kuramlarıyla daha kolaylıkla yeniden kurulabilir.

Ruhbilimsel bağlam

Söylemi bir eylem olarak ve sözeylemleri amaç bakımından koşullanmış olarak düşünmek edimbilimsel dil kuramında zihinsel ve ruhbilimsel kategorileri bütünleştirmeye yol açar. Amaç, inanç ve istekler eylem ve etkileşim programlarından sorumlu zihinsel durumlar olarak görülürler. Salt zihinsel içerik olarak düşünüldüğünde, zihinsel etkinlik kendi içinde edimbilimle bağıntılı değildir: yalnızca (ve bir anlamda ' geleneksel') etkileşim programına çevrilen, tanınabilen amaç, inanç ve istekler edimbilimsel betimleme ve açıklama için önem taşır.; bunlar dilsel üretim ve kavrama için ruhbilimsel bağlamı oluşturur. Psikodilbilim (büyük ölçüde Chomsky sonrası çerçevede) dil edinimini inceler ve ruhbilimsel bağlamlarla(gerçekte, zihinsel içeriklerin toplamıyla) ve dilbilgisel olarak gerçekleşen dizimler arasındaki dizgesel ilişkilerin eşzamanlı incelemesi ile ancak dolaylı olarak ilgilenebilir.Edimbilimle bağıntılı olarak, ruhbilimsel bağlam(tehlikeli bir eğretileme kullanmak gerekirse) 'zihin yaşamının' bütünü değildir, yalnızca zihnin dil birimlerinin üretim ve anlaşılmasında kendisini dilbilgisel olarak belirlenen işlemlerde gerçekleştiren bölümüdür. Dil edinimi, doğuştanlık(innateness) tartışması, dil kullanımında zihinsel etkinliğin nörofizyolojik ya da biyolojik temellerinin usa uygun düşmesi, edimbilimle doğrudan ilişkili değildir.

Edimbilimsel 'tutum'

Bu bağlam türleri incelemesi en belirgin edimbilim eğilimlerinin bir görünümünü sunmayı amaçlamaktadır: metin edimbilimi (ya da iç bağlamın en

başta bağlam olarak işgördüğü metin dilbilim) , mantıksal edimibilim (varoluşsal bağlam) , toplumbilim yönelimli edimibilim (durum bağlamı), söylem kuramı (eylem bağlamı), ruhbilim yönelimli edimibilim (ruhbilimsel bağlam). Yukarda değinildiği gibi burada belirlenen türler birbiriyle sürekli örtüşür ve sınıflandırılmaları da tam sayılmaz. Ama yine de, genel bir kavram olarak *edimibilim* terimi yeterli biçimde kullanılabilir, çünkü belirli bir bakış açısını, dil ve öteki gösterge dizgelerine yönelik belirli bir tutumu gösterir. Burada edimibilimsel tutuma ilişkin üç özellik üzerinde durulacaktır: Düşünmeli(discursive) anlamın daha önce sözü edilen bağlam-bağımlı oluşu, söylem bağıntılı ussalığın özgüllüğü ve anlamının edimibilimsel dil yaklaşımı için taşıdığı özel bulgularıcılık(heuristics) .

Düşünmeli anlamın bağlam bağımlılığı

'Düz gerçekçiliğe' (literalism) karşıt olarak bağlamcılık(Dascal 1982'ye bkz) dil felsefesinde anlamın bütüncül bağlam bağımlılığını savunur. Bellibaşlı daha başka anlam kuramları ise bunun tersine 'düz gerçekçi' ya da bağlamdan bağımsız bir anlam dizgesini güvenceye almaya çalışırlar; çünkü anlambilimin özerkliğini ve bağımsızlığını korumak istediğinizde bu gereklidir. Bağlamcılığı savunmanın edimibilim kuramının belirsiz ve dizgesiz olması anlamına gelmediğini burada belirtmek gerekir. Bağlam türleri kesin bir biçimde birbirinden ayrılmalı ve özellikle dilbilgisel bağıntıları incelenmelidir.

Açıkçası, edimibilimciyi ilgilendiren Chomsky'den çok Wittgenstein'ci bir 'dilbilgisi'dir: edimibilim yönelimli felsefecilerin ve göstergebilimcilerin patronu olarak Wittgenstein(1953) çeşitliliği ve sınırsızlığı bakımından bütün dil kullanımının dilbilgisi olan bir 'derin dilbilgisi' kavramı geliştirir; bu, 'yaşam biçimi' olarak söylemin varsıllılığı(bu da başka bir Wittgenstein kavramıdır) açısından indirgemeci olan dilbilimcinin dilbilgisi ile özdeş değildir. Burada belirsizlik amaçlanmamalı, benimsenmemeli de.

Uygun bağlam dizileri kapsamında tipoloji, söylem dizilerini üretme/anlama stratejileri tipolojisine koşut olmalıdır. ' Strateji' her tür edimibilimin temel kavramıdır- edimibilimsel bir 'derin dilbilgisi' dilbilimcinin işi değildir çünkü edimibilimde geçerli olan kurallar değil stratejilerdir. Ayrıca edimibilim söylem kuramıyla da özdeşleştirilemez, bu ikincisinde stratejilerden çok gelenekler esastır. Bağlamları bir topluluğun üyeleri arasındaki iletişim sürecinden özerk ve

bağımsız olarak varolan değişkenler olarak düşünmek yanlış olacaktır; bağlamlar dinamikdir, dil etkinliğinin kendisince biçimlendirilirler ve konuşanın yaratıcı edincinin girdisi değil çıktısıdır. Bir dinamik olarak bağlam oluşturma, özel söylem-bağımlı ussallığa dayanan stratejiler yoluyla yaratıcı bir anlama yetisini varsayar.

Söyleni-bağımlı ussallık

Stratejiler iletişim yetisi yoluyla dışa vurulan düzenliliklerdir. Bunlar bir dizi ussallamadır , bu nedenle de ussallama süreçlerine dayanırlar. Edimbilimci için söylem kuramsal ve pratik ussallamayı anlatan (genellikleri nedeniyle bilinen) düzenliliklerin bütünüdür. Bu(anlama) stratejileri çıkarımsaldır(ancak mantıksal çıkarımlar değildir, çünkü doğal dilde ve onun aracılığıyla gerçekleşirler.). Gerçekte buradaki çıkarımsal etkinlik, anlamın bir nesne düzeyinden öteki açıklamalı söylem düzeyine aktarım işlemidir. Bu tür çıkarımsal etkinliğe karşıt olarak mantıksal çıkarım vardır, bu bütün anlamın sonunda çevrilebileceği bir üstdili varsayar.

Doğal dilde ve bu dil aracılığıyla çıkarım iki yolla gerçekleşebilir: betimlemeli ve kuralcı bir biçimde. Söyleni bağımlı ussallık kurallı çıkarım dizilerini yeğ tutarak gelişir: ' s'yi kabul ederseniz, S'yi de kabul edersiniz.' ya da ' eğer s'yi kabul ederseniz, S'yi de kabul etmelisiniz.' Bir çıkarımın kabuledilirlik özelliği kanıtlara dayanır. Çıkarımsal etkinlik nedenleri kullanmak ve tanımak için ussallamadır. Ancak buradaki nedenler 'doğal' betimlemeli değil (A'nın niçin B'yi ürettiği) 'doğal-dışı' kuralcıdır. Söyleni ve söylem yoluyla ussallama yapanların ,anlamak için çıkarım yapanların nedenleri 'doğal olmayan' kuralcı nedenlerdir. Kuralcı olarak çıkarım yapmanın teknikleri üzerinde durmak olanaksız burada. Ancak, çıkarım 'doğal olmayan' bir ussallama ile yapıldığında, her olası çıkarımı yöneten kanıtın üç terimli bir düzene dayandığını burada belirtmeliyiz: ussallamanın yapısı/ usa uygun söylem, ussallama nesnesinin yapısı ve ussallamacının iç yapısı.

Klasik anlambilimin ussallığı iki kutuplu bir kavram olarak ele aldığı herkesçe bilinen bir olgudur (bu iki kutup düşünce ve gerçekliktir). Edimbilim ise üç bileşenli bir model kullanır: ussallama gerçekte bağıntısı yoluyla belirlenmez (burada ussallık gerçeği yeniden kurma yetisine indirgenmiş olacaktır) , ussal varlık ya da ussallamacı kavramının aracılığıyla belirlenir. Edimbilimsel bir ussallık

kavramı, kişinin konuşan ve anlayan için ortak olan genel amaçlar çerçevesinde (bir toplulukta usamlama yapanların iç yapısının iletişimde bulunabilirliği ve tırdeşliği gibi) usamlama yaptığını ve anladığını vurgular. Ussallığın edimsel (ya da insanbilimsel) bir renk alması stratejilerin değerle bağıntılı olduğunu usa getirir. Ayrıca, söylem bağımlı ussallığın ve kuralcı çıkarımsal usamlamanın temel olması edimbilimi bir anlama kuramına dönüştürür. Kişi bir kez usamlamanın özgüllüğünü ciddiye alırsa anlamanın üretim üzerinde çarpık bir önceliği olur.

Anlama stratejileri

Çağdaş dilbilim kuramlarının bütün görüntüsü , açıkça dilsel dizilimlerin, *üretiminin* dilsel etkinliğin örnekleme(paradigmatic) olarak düşünöldüğünü usa getirmektedir. Sözgelimi dönüşümlü dilbilgisinde üretken bir düzenek olarak düşünmeli edin , açıkça bir üretime edinci olarak görölmektedir. Chomsky edincin iki yönlü olduğunu üretme-alımlama karşıtlığı açısından yansız olduğunu belirtmektedir , ancak dilbilgisi kurallarının özel türde biçimselliği üretime edincinin yorumlayıcı olmaktan çok üretken olarak simgelenmesi gerektiğini göstermektedir. Buna karşılık edimbilimsel bir 'iletişim yetisi' bir anlama yetisidir ve edimbilimsel bir söylem kuramı zorunlu olarak 'bulgusal' (heuristic) yönelimlidir. Düşünmeli bir dizilimin önemini anlamak ya da 'bulgulamak' dilin kendisi üzerinde bir sınırlamadır, başka bir anlatımla, anlama kavramı dil kavramı üzerinde bir sınırlamadır. Bu nedenle edimbilimde üretim ve anlama arasında temel bir bakışımsızlık(asymmetry) vardır. Bir kimse, o dil anlaşıyorsa bir dilden söz edebilir (ya da daha açık söylemek gerekirse, ' D (il) ancak dilsel topluluğun üyeleri D'nin dilsel dizilimlerini anlıyorlarsa o topluluğun dilidir.'). Yorumbilimde kurgulamalı(speculative) biçimde söylendiği gibi, hiçbir anlam anlamanın ötesine geçemez.

Edimbilimsel bakış açısının özelliği olan bu kökten değişim düşünmeli üretkenliği küçümsemez, ancak söylem üretiminin bir anlama işlemi olarak görölmeli gerektiğini ya da söylem üretimi kavramının anlama kavramı modeline göre biçimlendirilmesi gerektiğini öne sürer. İşte bu nedenle edimbilimsel kategoriler aslında anlama stratejileridir. Wittgenstein(1953) anlamanın bir aile benzeşim kavramı gibi görölmeli gerektiğini dile getirir ve gündelik yaşamda ve gündelik dilde anlamanın bir kez yorumlama olarak, başka bir kez açıklama olarak ve bir başka kez de eviri olarak işgördüğünü öne sürer. Ancak anlama asla bir

zihinsel durum ya da özgül bir deneyim olarak düşünülmemelidir. Daha çok bir yetenek, bir yetidir, bu nedenle anlayanın özel şeyler yapma gücü vardır. Salt ruhbilimsel bir işlem değil, dışsal bir yetenektir, evren üzerinde bir işlemdir.

Anlamının bu pratik anlamı edimbilimsel bakış açısı için temeldir. Daha önceki paragraflarda sözü edilen doğal olmayan çıkarımı anlama stratejilerinin bir özelliğidir. Bir düşünmeli dizilimi anladığında bir kimsenin pratik olarak anladığı şey üç bileşenden oluşan bir anlam düzeneğidir: evrensel bir usallık işlemcisi, bir kip yapısı ve önermesel bir içerik. Gündelik terimlerle söylersek, bir anlama işleminin anlam düzeneği şöyledir denebilir:

Bir kip yapısı içinde çeşitli düzenlemeler olanaklıdır: konuşanın/dinleyenin yargısı konuşanın/ dinleyenin işleğinde saklı olabilir ve p'yi(önerme, ç.n.) yöneten yargısal ve isteme bağlı dizilimler ard arda olabilir.

Anlam düzeninin bu üç bileşeninden üç özel bağlam türü oluşturulabilir. Evrensel usallık işlemcisi bağlamı , ussal/akılcı söylem kullanıcılarının ve öteki gösterge dizgelerinin topluluğudur.; bilgi düzlemine çevrildiğinde bu bağlam düşünmeli topluluğun üyelerine sunduğu varsayımların tümünü oluşturur. Kipsel bağlamlar değerlerin yaygın ve ortak istenilirlikleri çevresinde örgütlenen etkileşimsel durumlardır; bilgi düzlemine çevrildiğinde, bu kipsel bağlam, ortakların bir iletişim durumunda sahip oldukları 'görüşlerin' tümü demektir. (Bu görüşler birbirlerinin gereksinmelerini ve amaçlarıyla ilgilidir.). Önermesel içeriğin bağlamı ise düşünmeli dizilimlerin yaygın düzenlanmalarından oluşur; bilgi düzlemine çevrildiğinde, bu bağlam konuşanın/anlayanın inançlarından oluşur.

Bu bakımdan, edimbilim temelde düşünmeli anlamın (discursive meaning), söylem bağımlı usallığın ,bağlam bağımlılık kavramı ile ve anlama doğrultusunda bir yönelimle belirlenmiştir. Bu üç kavramsal bileşen dilin öznelliğini yeniden değerlendirir. 20. yüzyıl ilk döneminin klasikleri Frege, Husserl ve Russell ideal olarak renklendirilmiş bir öznellik kavramına tepki gösterdiler ve özellikle 1960'larda Fransada, toplumbilimlerinde bir'ideoloji' olarak yapısalcılık, hümanizmayı ve öznelliği güçsüz bıraktı. Ancak edimbilim yeniden ruhbilimcilik ve öznelliği işe katmadan söylemde özneyi varsayar. Bu nedenle 'edimbilimsel tutum' Chomsky'ci üretimsel dilbilgisine olduğu gibi(burada ideal konuşan/dinleyen konuşan özne değil, beynin nörobiyolojik yapısı ile özdeşleşen bir'zihin'dir.) yapısal dilbilime tepki gösterir-(burada Saussure'den bu yana öznellik edinçten çıkarılmış ve kuramsal olarak kavranamaz olan söze(parole) aktarılmıştır.)

Oldukça önemsiz bir yapısalcı olan Benveniste(1966a) dilbilimsel kuramda işlerliği olan bir ulam olarak öznelliği yeniden getirdi. Burada öznellik konuşanın bireyselliği ya da kendine özgü kişiliği değildir(özgün ve içsel ruhbilimsel durumlarının bir kümesi gibi birşey değil), ancak konuşanın söyleminin belirlenen özelliklerinin bir dizisi olarak vardır. Benveniste ve Guillaume gibi dilbilimciler gösterime (deixis) (kişi, zaman ve yer) , gösterme(adıllar, belirticiler), tartışma ve inandırmada olduğu gibi, söylemin işleyişi gibi geniş bir alana yeniden dikkat çektiler. Gösterim yoluyla söylemde öznelliğin incelendiği edimbilimsel yöntembilim yanında, kipselliğin temel olduğu başka bir yöntembilim de vardır. Her iki yöntembilim de(bir yanda gösterimin , öte yanda kipselliğin incelenmesi) edimbilim alanında ayrıcalıklı maddelerdir.

Sebeok,T. (ed) 1986. **Encyclopedic Dictionary of Semiotics.** cilt 2, ss 751-57.